

№ 26 (571)
Ліпень 2015 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Школьнае краязнаўства: краязнаўчы злёт і школьны музей –** стар. 2
- ☞ **Наша гісторыя: хто выдаў К. Каліноўскага –** стар. 5
- ☞ **Прадаўжальнікі традыцыяў: майстрыха Марына Гушча –** стар. 7

На тым тыдні...

✓ **7 ліпеня** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адкрылася **выстаўка жывапісу Сяргея Пілата «Лініі ілюзіяў»**. Згодна са словамі мастака, пасля «экспрэсіўнага імпрэсіянізму», перыяду аўтарскага пратэсту-самавыражэння, у яго з'явілася імкненне да абстракцыянізму. Гэта выявілася ў «лінейнасці і маляўнічасці палотнаў, праяўленні пачуццяў праз яркі жывапіс».

✓ **9 ліпеня** ў мінскім Цэнтры сучасных мастацтваў адкрылася **выстаўка Васілісы Палянінай-Календа «Вада як сама»**. Праект складаецца з фота- і відэаінсталяцыі. Аўтар даследуе паняцце «вады» ў кантэксце першапачатковага бязладдзя, крыніцы жыцця і дваістасці яе сутнасці. На выстаўцы вада паказаная ў камерных прасторах, кожная з якіх запаўняецца першапачатковымі каларыстычнымі сімваламі: белы, як малако маці, чырвоны, як энергія жыцця, чорны, як натуральнасць смерці, і празрысты, як стэрыльнасць перад будучыняй.

✓ **10 ліпеня** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася **выстаўка «Ад крыналінаў і турнюраў да мадэрну: гісторыя моды пачатку ХХ ст.»** са збору Музея гісторыі моды Марыны Івановай (Кіеў). Выстаўка адкрывае неверагодны свет перыяду гісторыі моды (1870 – 1940), які называюць Belle Époque – «вытанчаная эпоха», альбо мадэрн. Мода гэтага перыяду вызначаецца эклектыкай, спляценнем розных стыляў, разнастайнасцю раскошных лёгкіх тканінаў – шоўку, шыфону, мусліну, цюлю.

Калекцыя Музея гісторыі моды М. Івановай фарміравалася на працягу 30 гадоў. Сёння гэта больш за 100 сапраўдных гістарычных касцюмаў і некалькі сотняў аксесуараў ХVIII – ХХ стст. (Украіна, Заходняя Еўропа, Амерыка). Сярод музейных прадметаў, якія ярка ілюструюць некалькі эпохаў еўрапейскай моды таго часу, можна ўбачыць сукенкі, спадніцы, блузкі, накідкі, бялізну, капялюшкі, сумачкі, парасоны, абутак, вереры і шмат іншых «гістарычных дробязяў».

✓ **10 ліпеня** ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адкрылася **выстаўка сучаснага мастацтва «Усё, што цвёрдае, растае ў паветры»**.

Літаратурныя тэксты М. Багдановіча, аднаго з галоўных беларускіх паэтаў-сімвалістаў пачатку ХХ ст., у вялікай ступені кранаюць тэматыку адзіноты і рамантычных адносінаў з жанчынай, сімвалічнасці прыроды і гарадской прасторы, любові да Радзімы і інтэрнацыяналізму. Гэтыя тэмы, таксама як і тэмы музейна-культурнай спадчыны, сучаснай візуальнай культуры і гендэрных стасункаў, былі прэзентаваныя пад час адкрыцця выстаўкі.

Купалле на калёсах

У вёсцы Пралетарскае Касцюковіцкага раёна супрацоўнікі сельскага клуба-бібліятэкі адрадылі і правялі старадаўні абрад склікання жыхароў на Купалле, многія элементы якога ўласцівыя толькі гэтаму рэгіёну.

Падрыхтоўка да абрадавых дзеянняў пачалася загадзя. Жыхаркі вёскі, якія з'яўляюцца ўдзельніцамі клуба аматараў народнай песні «Дзіва» (большасць з іх пенсіянеры), спачатку святочна апрагнуліся, затым дружна і з песнямі ўпрыгожылі кветкамі, хусткамі, бразготкамі і стужкамі дзве падводы і коней. Пад звон бразготак і трашчотак купальшчыкі адправіліся ў дарогу па вуліцах даволі-такі вялікага паселішча. Дзесьці народ ужо чакаў вясёлы караван каля брамак, а кагосьці выклікалі на вуліцу песнямі і жартоўнымі выкрыкамі, прымаўкамі. Купальшчыкі спявалі песні гаспадарам, у якіх жадалі добра і здароўя, наўзамен прасілі кветкі для купальскіх вянок, палены для купальскага вогнішча і сло-

дыч для гасціннага стала. Гаспадары з радасцю і паклонамі падавалі ўсё, што прасілі купальшчыкі, неслі не толькі прысмакі, але і сала з кубла (спецыяльная драўляная бочка для засолкі сала), пляшкі з хатняй наліўкай, лясныя ягады, піражкі...

На выездзе купальшчыкам перагарадзілі дарогу калодамі. Дзяўчыны ў вобразе русалак папрасілі дапамагчы ўлагодзіць і задобрыць вадзянога. Для гэтага бліжэйшы вадаём купальшчыкі ўпрыгожылі сваімі вянкамі, выконваючы пры гэтым спецыяльныя купальскія песні. Пры пад'ездзе да месца галоўнага святкавання купальшчыкаў ужо чакалі глядачы-ўдзельнікі. На свята сабраліся людзі з некалькіх суседніх

населеных пунктаў. Пакуль калёсы з купальшчыкамі аб'язджалі вакол купальскага вогнішча, іх шчодра пасыпалі зернем мясцовыя жыхары.

Далей святкаванне Купалля працягнулі ўжо на сучасны манер з мноствам уводных персанжаў, што было не менш цікава. З сабраных з двароў кветак дзяўчаты плялі вянок для ўсіх ахвочых. Дровамі, прывезенымі ад кожнай хаты, падтрымлівалі цяпло святочнага вогнішча. У завяршэнні свята ўсіх удзельнікаў чакаў салодкі пачастунак ад купальшчыкаў.

*Наталія ДРОБЫШАВА,
намеснік дырэктара
цэнтралізаванай
клубнай сістэмы*

Краязнаўчае лета бабруйскіх школьнікаў

Нядаўна Бабруйскі гарадскі дзіцячы цэнтр турызму, краязнаўства і экскурсіі зладзіў гарадскі краязнаўчы злёт да 70-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне.

Ад кожнай школы і гімназіі, якія ўдзельнічалі ў злёце, выбіралася каманда з 6-і вучняў. Усяго камандаў было 27. Раніцай у дзень злёту кожная з іх па электроннай пошце атрымала заданні: знайсці ў горадзе пэўныя пункты, звязаныя з падзеямі Вялікай Айчыннай вайны (манументы, мемарыяльныя дошкі ды інш.) і сфатаграфавалі іх. Інструктары цэнтра выбіралі гэтыя пункты такім чынам, каб даўжыня маршрутаў для кожнай каманды была прыкладна аднолькавай. Потым вучні павінны былі як мага хутчэй прыйсці ў цэнтр – там іх чакалі пытанні, звязаныя з помнікамі, якія яны знайшлі. Каб пад час тэарэтычнай часткі злёту ў цэнтры не было натоўпу, каманды атрымлівалі заданні ў розны час.

Аўтар гэтых радкоў змог паразмаўляць з некаторымі ўдзельнікамі злёту:

– Заданне ў нас было не вельмі складанае, але ж па некаторых помніках мала інфармацыі, – падзяліліся ўражаннямі вучаніцы 10-га класа СШ № 17 Ліза Мікалаенка і Аня Лось. Дарэчы, дзяўчаты займаюцца ў школьным гуртку «Беларуская хатка» пад кіраўніцтвам Ганны Голуб, дзе вучацца праводзіць экскурсіі.

Дзевяцікласнік Андрэй Янчанка раскажаў, што ў іх СШ № 25 ёсць гурток турыстаў-краязнаўцаў, якім кіруе Валерыя Ткачук:

– Мы ўжо правялі некалькі паходаў, і пешшу, і на байдарках. Нават па рацэ Вялікай сплаўляліся. Гэта вельмі цікава: мы ў адным з паходаў, напрыклад, збіралі звесткі пра абарону Жлобіна ў 1941 годзе.

Рыта Ёшчык і Лера Башан, вучаніцы 8-га класа СШ № 16, займаюцца ў гуртку музеязнаўства, які вядзе Таццяна Ачыновіч. Дзяўчаткам злёт спадабаўся яшчэ і таму, што там трэба рухацца, некуды ехаць, ісці, нешта шукаць, што ўжо само па сабе цікава.

Пакуль мы размаўлялі, журы падводзіла вынікі, улічваючы час, за які былі выкананыя практычныя пошукі, і дакладнасць адказаў на тэарэтычныя пытанні. Першае месца заняла каманда гімназіі № 3, другое – СШ № 9, трэцяе – СШ № 25, з чым я іх і віншую. А наперадзе ў юных краязнаўцаў яшчэ цэлае лета з новымі пошукамі і адкрыццямі.

Юрый КЛЕВАНЕЦ

Фота аўтара і з архіва Бабруйскага гарадскога дзіцячага цэнтра турызму, краязнаўства і экскурсіі

Каманда СШ № 24 каля помніка людзям, якія ратавалі яўрэяў у гады вайны

Каманда СШ № 25

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры», «Краязнаўчая газета» выказваюць шчырыя спачуванні сябру Рады Беларускага фонду культуры, старшыні Беларускага саюза прадпрыемальнікаў КАЛІНІНУ Аляксандру Фядотавічу з прычыны напаткалага яго вялікага гора – смерці маці **ЯРШОВАЙ Галіны Мікалаеўны**.

Школьныя скарбы

На пачатку года наша аўтарка Галіна Нічыпаровіч раскажала пра школу ў вёсцы Магільна Уздзенскага раёна, што адсвяткавала юбілей, – сто пяцьдзесят гадоў. Гэтым жа разам увазе чытачоў мы прапануем матэрыял пра музей, што дзейнічае ў школе.

Літаратурна-краязнаўчы музей у Магільнянскай школе быў заснаваны ў 1989 г. Цяпер яго дырэктарам з'яўляецца настаўніца гісторыі і грамадазнаўства Ларыса Курчанка. Намаганнямі настаўнікаў Ніны Ус, Іосіфа Жагалковіча, Ядвігі Дземідовіч, з дапамогай усяго настаўніцкага калектыву і жыхароў вёскі Магільна ды навакольных вёсак было сабрана каля двухсот пяцідзесяці музейных прадметаў, і іх колькасць павялічваецца. Таксама пры музеі створаны вучнёўскі гурток «Спадчына».

Усе экспанаты размеркаваны па раздзелах. Цэнтральнае месца займае экспазіцыя, прысвечаная нашаму земляку, пісьменніку, грамадскаму і палітычнаму дзеячу Іллі Гурскаму. З 1973 г. Нёманская СШ носіць яго імя.

У раздзеле, прысвечаным гісторыі вёскі Магільна, можна ўбачыць чарпкі глінянага посуду, знойдзенага пры раскопках Магільнянскага зам-

чышча, скроблы з крэмяню, каменную сякеру і іншыя прыстасаванні, што дапамагалі пры вядзенні гаспадаркі. Упершыню паселішча Магільна ўзгадваецца ў 1235 г. У XIII – XIV стст. тут стаяў замак, што ўваходзіў у сістэму абарончых збудаванняў і вытрымаў не адну асаду шведаў і татараў. Да гэтай пары захаваліся курганы, сведкі тых даўніх падзеяў. Па Нёмане праходзіў адзін з самых кароткіх і зручных гандлёвых шляхоў да Балтыйскага мора. У свой час на гэтых землях гаспадарылі князі Кобрынскія, потым Пацы і Радзівілы.

Раздзел «Традыцыйныя рамёствы» складаюць узоры ткацтва: ільняныя ручнікі і сурвэткі, абрусы і поспілкі. Ёсць там і прыстасаванні для апрацоўкі лёну: пранік, прасніца, грабяні, верацёны, матавіла і чоўнікі, а таксама прылады працы сялянаў – каса, серп, сякера ды інш. Прадстаўлены драўляны посуд: бочкі, чашы, міскі, лыжкі, маслабойкі, берасцяныя кашолкі і іншае. Наведваючы музей, вучні цікавяцца, як і для чаго прымянялася тая ці іншая рэч.

Раздзел «Рэха мінулае вайны» асвятляе падзеі Вялікай Айчыннай вайны і ўдзел нашых землякоў у разгроме нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Тут сабраныя дакументы, успамі-

ны ветэранаў, фотаздымкі і рэчы. Пастаянна папаўняюцца звесткі аб войнах-земляках, якія загінулі ў час вайны, партызанах і мірных жыхарах.

Яшчэ адзін раздзел прысвечаны адукацыі і выпускнікам школы. Яго складаюць фотаздымкі на стэндах, аформленыя альбомы, пісьмы ад выпускнікоў, віншавальныя паштоўкі, граматы, якімі былі ўзнагароджаныя вучні.

З цікаўнасцю спыняюцца наведнікі каля стэнда «Знакамітыя людзі – нашы землякі», на якім фотаздымкі вядомых вучоных, ваеннага дзеяча, заслужанага настаўніка, пісьменнікаў.

Апошні раздзел музея раскажа пра дзейнасць калгаса ад часу яго ўтварэння і да сёння. У 1929 г. на тэрыторыі цяперашняга Нёманскага сельскага Савета было арганізавана восем калгасаў – амаль у кожнай вёсцы. З 1959 г. яны аб'ядналіся ў калгас «Нёман», які ўзначаліў і якім доўгі час кіраваў Мікалай Пармон. Ёсць у музеі і фотаздымкі працаўнікоў сельскай гаспадаркі.

За гады існавання музея наведана нямала людзей. Падарожжы ў мінулае, якія ладзяць вучні-экскурсаводы, праходзяць цікава і запамінальна, пра што сведчаць падзячныя запісы ў кнізе для гасцей.

Галіна НИЧЫПАРОВІЧ,
сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі,
жыхарка в. Магільна
Уздзенскага раёна

Творчасць нашых чытачоў

Люблю свой край

*Люблю свой край, сваю старонку!
Заўсёды сэрцам і душой
Ірвуся я да месцаў родных
І адчуваю там спакой,
Дзе нарадзіўся я і вырас,
Дзе жылі прашчыры мае,
І ўсе прасторы таго краю
Належаць там толькі табе.
Тут кожны куст табе знаёмы,
Здаецца, гутарыць з табой.
І дрэвы, і лясы наўкола
Чаруюць мілаю красой.
У квецені сады ўсе тонучы,
Калі прыходзіць месяц май,
Цвіце чаромха, бэз гамоніць...
Ну дзе ты знойдзеш такі рай!
Мой родны край вясной і летам
Заўсёды поўны галасоў –
Бусліны клёкат у паветры
Вітае нас штогод ізноў.
Каб апісаць ўсе дзівы гэты,
Ўсю прыгажосць маёй зямлі,
Зусім не трэба быць паэтам –
Звярніся сэрцам да Дзісны!*

Іван КАВАЛЕЎСкі,
вучань Дзісенскай СШ
Мёрскага раёна

Вяртанне Бога ў Аборак

Цягам некалькіх месяцаў 2015 года намаганнямі мясцовага дабрачыннага фонду «Спадчына Міхала Клеафаса Агінскага» ў вёсцы Аборак, што на Маладзечаншчыне, ішло аднаўленне рэштак касцёла Узнясення Дзевы Марыі і Святога Роха XV стагоддзя, а таксама добраўпарадкаванне склепа-пахавальні роду Ходзькаў-Дэдэркаў.

Вывучаючы спадчыну кампазітара М.К. Агінскага, сябры фонду пачалі даследаваць гісторыю яго асабістага сакратара Леанарда Ходзькі і звярнулі ўвагу на невялікую вёску Аборак, дзе ён нарадзіўся.

Аднаўленне стала рэальным дзякуючы дзейнасці многіх людзей і арганізацыяў, але пачалося ўсё з трох асобаў: краязнаўцы і нястомнага даследчыка культуры і гісторыі Маладзечаншчыны Валерыя Бурэня, прадпрымальніка Уладзіміра Сівухі і заслужанага дзеяча культуры Беларусі, дырэктара Маладзечанскага музычнага вучылішча імя М.К. Агінскага Рыгора Сарока.

Касцёл быў узведзены ў 1443 годзе. Як паведамляе В. Бурэнь, у XVIII стагоддзі ў Аборку знаходзіўся цэнтр вялікага маёнтка, што належаў роду Агінскіх. Дарэчы, вядомы на ўсю акругу касцёл Святога Роха ў Аборку ў 1773 годзе адбудоваў менавіта Францішак Ксаверый Агінскі, у якога ў 1793 годзе і набыў маёнтка Казімір Дэдэрка, дзед Леанарда Ходзькі.

Свой род Ходзькі вядуць з часоў вялікага князя літоўскага Віцены. Як гаворыць легенда, у час бітвы з крыжакамі адзін з ваяроў выратаваў вялікага князя, пасадзіў яго на плечы і хуткай хадой вынес з поля бою. За гэта князь даў яму прозвішча Ходзька.

Род Ходзькаў мае шмат выдатных прадстаўнікоў:

Андрэй удзельнічаў у Грунвальдскай бітве; Рыгор прымаў у сваім маёнтку ў Заблудаве Івана Фёдарова і Пятра Мсціслаўца, якія ўцяклі з Масквы і выдалі дзякуючы гэтаму ўсім вядомыя «Евангелле вучыцельнае» і «Часаслоў»; Ігнацій знайшоў славу доктара філасофіі і тэалогіі; Ян атрымаў пасаду прэзідэнта Мінскага земскага трыбунала; Юзаф – генерал-лейтэнант рускай арміі – быў цудоўным геадэзістам і тапографам; Аляксандр вывучаў усходнія і славянскія мовы, пісаў вершы.

Але самым знакамітым прадстаўніком роду Ходзькаў быў Леанард, які нарадзіўся ў 1800 годзе. У 19-гадовым узросце ён становіцца сакратаром Міхала Клеафаса Агінскага, даводзіць да ладу яго архіў. У Парыжы ў 1826 годзе выдае мемуары кампазітара на французскай мове, а таксама двухтомнік вершаў Адама Міцкевіча на польскай мове, «Гісторыю польскіх легіянаў», «Біяграфічныя нататкі з жыцця Тадэвуша Касцюшка». Таксама стварае геаграфічныя карты Расіі, Польшчы, Прыбалтыкі, Беларусі, збірае 125 тамоў дакументаў па гісторыі Польшчы, Беларусі і Украіны.

І менавіта беларуская зямля – вёска Аборак – дала свету такога славяна дзеяча.

Аднак тая невялікая тэрыторыя, на якой знаходзіўся касцёл, абрасла бур'янам, а вясцоўцы

зрабілі з яе сметнік. Фамільныя склепы разабаваны.

Фонд не мог гэта абысці бокам і на працягу некалькіх месяцаў пры падтрымцы шэрагу прадпрыемстваў і арганізацыяў раёна аднавіў браму, поўнаасцю ачысціў тэрыторыю і сам склеп-пахавальню ад смецця, расчысціў кожную надмагільную пліту, аднавіў крыж і памятны знак, на якім быў ўмацаваны анёл – атрыбут Святога Роха.

Дарэчы, культ Святога Роха распаўсюдзіўся ў XV стагоддзі ў многіх краінах як апекуна пры заразных хваробах. У славянскай традыцыі Святога Роха шанавалі найперш як апекуна жывёлы, а таксама падарожнікаў, аптэкараў, урачоў, агароднікаў, шпіталью, вязняў.

Адзначым, што ў касцёле часта бываў контр-адмірал рускага флоту Іван Канаржэўскі, які лічыў Святога Роха заступнікам суднаходства. Сам афіцэр загадаў пахаваць сябе разам са сваімі сынамі на касцельных могілках, што і было зроблена.

Усяго ў гонар Святога Роха ва ўсім свеце пабудавана каля трох тысячаў касцёлаў. У некаторых з іх праводзяцца набажэнствы, іншыя ляжаць у руінах. А рэшткі касцёла ў Аборку, спадзяемся, будуць цікавіць турыстаў і жыхароў як аб'ект гісторыка-культурнай спадчыны – вельмі багатай і глыбокай. Толькі трэба гэты моцны пласт падняць і дасканала вывучыць.

Пад час працы фундацыі ў Аборку адна мясцовая бабуля, праходзячы побач, ціха сказала: «Адчуваю, у Аборак Бог вярнуўся!».

Павел САПОЦЬКА,
фота аўтара

Пад час працы ў в. Аборак

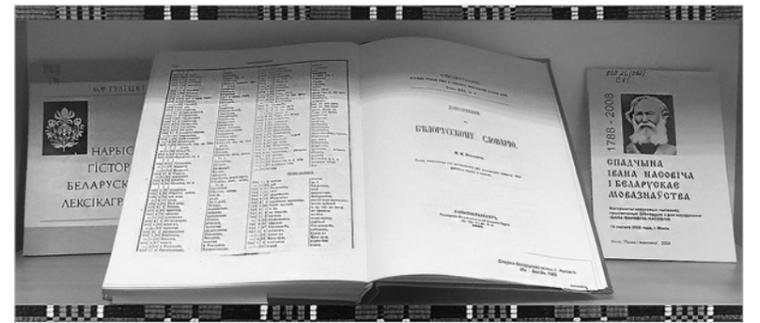
Выстава пра слова і слоўнік

У Прэзідэнцкай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь адкрылася выстава «Ад Слова да Слоўніка». Экспазіцыя прысвечаная 145-годдзю з дня выхаду ў свет выдання «Слоўнік беларускай мовы» – грунтоўнай навуковай працы вядомага літаратара, лексікографа, фалькларыста Івана Насовіча (1788 – 1877). Кніга ўтрымлівае больш за 30 000 словаў, запісаных аўтарам ад насельніцтва Магілёўскай, Мінскай і Гродзенскай губерняў, а таксама выбраных з фальклорных твораў, літаратурных помнікаў старажытнага беларускага пісьменства. У 1881 г. выйшаў «Дадатак да беларускага слоўніка» – каля 1 000 словаў.

Гэтая навуковая праца засведчыла, што існуе адметная, самастойная беларуская мова і яе носьбіт – беларускі народ. «Слоўнік беларускай мовы» І. Насовіча і на сённяшні дзень застаецца выдатным помнікам беларускай лексікаграфіі, у 1983 г. выйшла яго факсімільнае выданне.

Шэраг іншых працаў Івана Іванавіча ўвайшлі ў гісторыю навукі. На выставе можна ўбачыць выданне «Слоўніка беларускай мовы» (1870), якое з'яўляецца бібліяграфічнай рэдкасцю, а таксама матэрыялы, што распавядаюць пра выдатнага беларускага дзеяча.

Святлана ПАЎЛАВІЦКАЯ,
супрацоўнік аддзела старадрукаў і рэдкіх выданняў
Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь

Зборнік пра Ганненскі кірмаш у Зэльве

У Слонімскай друкарні свет пабачыў зборнік артыкулаў «Ганненскі кірмаш. Минулае, сучаснае, будучае». У выданне ўвайшлі артыкулы краязнаўцаў і навукоўцаў Беларусі паводле матэрыялаў навуковых канферэнцыяў, што адбываліся пад час правядзення свята Ганненскага кірмашу ў Зэльве ў мінулыя гады. Артыкулы прысвечаны гісторыі ўзнікнення і традыцыям кірмашу.

Гісторыя гэтага кірмашу бярэ пачатак ў 1501 годзе. Права на яго правядзенне атрымала ўдава былога гаспадара мястэчка Ганна Улініч. У 1720 годзе чарговы такі дакумент быў выдадзены ўжо прадстаўніку роду Сапегаў, да якіх перайшло паселішча. У тыя часы кірмаш славіўся гандлем коньмі. Тады гэтае мястэчка знаходзілася на скрыжаванні гандлёвых шляхоў з Усходу на Запад. З эканамічнага пункту гледжання гэта было самае выгаднае размяшчэнне ва ўсёй Цэнтральнай і Усходняй Еўропе. Улетку, у дзень Святой Ганны, сюды з'язджаліся тысячы купцоў. У сярэдзіне XIX стагоддзя, паводле ацэнак некаторых гісторыкаў, кірмаш у Зэльве быў другім у Еўропе пасля Лейпцыгскага. Сюды прывязджалі купцы не толькі з Гродзенскай, але і з Мінскай, Віленскай, Віцебскай, Маскоўскай, Камянец-Падольскай, Казанскай губерняў, суседняй Польшчы, Галіцыі і Бесарабіі. Штогод кірмаш наведвалі каля трох тысячаў чалавек.

«Новае дыханне» славы кірмашу ў Зэльве атрымаў у 2001 годзе, калі было вырашана, што ўнікальнае свята з магутнымі гістарычнымі каранямі павінна стаць візітоўкай Зэльвеншчыны – адным з самых масавых і жаданых для жыхароў і гасцей раёна. У рамках кірмашу штогод арганізуюцца і навукова-практычныя канферэнцыі па праблемах гістарычных каранёў. Лепшыя артыкулы з гэтых канферэнцыяў і склалі зборнік пра Ганненскі кірмаш. Пра арганізацыю жыцця сялянаў ва ўладанні Сапегаў у канцы XVIII стагоддзя (сялянскія суды і абавязкі дзясятнікаў) распавядаюць гісторыкі Валянцін Голубеў і Аляксандр Доўнар, а Сяргей Токць і Павел Токць цікава напісалі пра рынкавыя плошчы Зэльвы ў часы Сапегаў, пра Францішка Сапегу згадвае і Валерыя Бялы, пра Марыю Патоцкую напісаў гісторык Андрэй Кіштымаў, а Генадзь Праневіч разважае пра Сапегаў у культуры і гістарычным лёсе Беларусі. Краязнаўца з Ваўкавыска Мікалай Быхаўцаў напісаў пра архіўныя знаходкі Ганненскага кірмашу і шэраг іншых каштоўных артыкулаў, звязаных з гісторыяй кірмашу і наогул з гісторыяй Зэльвеншчыны.

Сяргей ЧЫГРЫН

Кніга ўспамінаў пра вайну

(Заканчэнне. Пачатак у № 25)

«Нас усіх пагналі ў Гірсы, адтуль – у Празарокі, а затым у Шуты. Тут нас падзялілі. У мяне была старэйшая сястра Фрося. Яе муж Васіль быў у партызанах (ён загінуў). У іх было двое малых дзяцей, хлопчык і дзяўчынка, двух і васьмі гадоў. Калі пачалася блакада, сястра з дзецьмі прыйшла да нас, хаваліся яны таксама разам з намі. Сястру з дзецьмі і нашага старога дзеда ад нас аддзялілі.

Тата хацеў застацца з імі, бо не хацеў пакінуць іх адных, але немец так балюча яго ўдарыў, што тата адляцеў вельмі далёка, аж цераз галаву перакуліўся. Тады мы яшчэ не ведалі, што не ўбачым іх болей, бо іх усіх спалілі ў Шарагах разам з іншымі, каго не ўзялі ў Германію. У агні там згарэла сям'я майго дзядзькі па бацьку Прашковіча Змітры. У яго было сямёра малых дзяцей» (з успамінаў Н.В. Мялешка, жыхаркі в. Рабчонкі).

«Спачатку прывезлі нас у Мюнхен і памясцілі ў лагерь, дзе былі ваеннапалонныя – італьянцы, французы, рускія. Нас размясцілі асобна. Ноччу горад бамбілі амерыканскія самалёты. Было вельмі страшна, нам заставалася толькі маліцца Богу. Амерыканцы ляцелі бамбіць Дзюсельдорф, дзе было многа ваенных аб'ектаў. Самалёты лятуць, гудзяць, мы молімся, як хто можа. Пасля сталі бамбіць і «наш» горад. Наляцелі аднойчы самалёты і разбамбілі ўсё, фабрыку нашу таксама. Ноччу страшна, спаць няможна, а днём гоняць усіх працаваць. Хаваліся мы ў бомбасховішчах, якія былі пад баракі, дзе мы жылі» (з успамінаў Л.А. Прашковіч, жыхаркі в. Баярова).

«Жылі мы ў невялікім баракі, а насупраць нас быў вялікі трохпавярховы дом, у якім жылі ваеннапалонныя. Нас кармілі той жа ядой, якую варылі для іх.

Хлеба давалі 200 грамаў на дзень. У ім было напалову апілак. У абед давалі калі 3 – 5 невялікіх нячышчаных бульбінак з падлівай. У падліве звычайна быў невялікі кавалачак мяса, грам

ніну і маліліся Богу – баяліся памерці.

Калі абстрэл закончыўся, мы выйшлі вон і раптам пачулі каманду па-руску ісці назад. Я крыкнула, што мы свае. Салдаты паралі

10 – 15. Зрэдку давалі суп, які лепей назваць бурдой. Пах суп дужа нясмачна, часта ў ім плавалі чэрві, і вялікія чэрві. Наш даглядчык пры баракі Вахман быў добры чалавек. Ён дазваляў нам хадзіць у поле падбіраць каласы. Мужчыны прынеслі жалезную палку, што напамінала таўкач. Мы таўклі сабранае зерне, прамывалі па многу разоў і варылі яго на самаробнай печцы. Пускаў нас Вахман і шчавель збіраць, і часнак. Мы варылі суп, у які клалі ўсё, што маглі знайсці і прынесці.

25 красавіка 1945 года была моцная бамбёжка, мы ўцяклі ў лес. Непадалёк жылі палякі, яны жылі ў лепшых умовах. Яны нас накармілі. Пачаўся моцны абстрэл. Мы збіліся ў буды-

нам вярнуцца назад, на тое месца, дзе мы працавалі. Быў ужо надвечорак. Мы пайшлі і да цемнаты дайшлі да Одэра. Ляглі на зямлю, каб крыху адпачнуць. Уночы пачаўся бой. Было дужа страшна, мы маглі быць забітымі, але Бог мілаваў. Калі развіднела, мы ўбачылі груды забітых салдат. Тут былі і немцы, і рускія. Ніколі не забуду таго, што вада ў рацэ была чырвонай ад крыві» (з успамінаў В.І. Селіванавай, жыхаркі в. Рабчонкі).

Дзіцячая ўчэпістая памяць

Трэці раздзел пад назвай «Дзеці вайны» змясціў успаміны тых, хто бачыў вайну ў дзяцінстве. Усе ўспаміны эмацыйна напружа-

ныя, жывыя, яны адлюстравваюць час, уражваюць глыбінёй перажытага.

«У той час мне было 12 гадоў. У мяне былі паламаня ногі, і я ляжаў дома на ложку, калі вясновай раніцай пачаўся налёт. Колькі было самалётаў, не ведаю. З пачаткам налёту мяне аднеслі да возера амаль голага. Холаду я не адчуваў, можа, ад страху. Хутка пачалі гарэць дамы.

Калі першы налёт скончыўся, мяне загарнулі ў коўдру, і сястра Зіна павезла мяне на санях у Смалеўшчыну. Ехалі па вёсцы, якая гарэла. Ніхто пажар не тушыў, бо дамы былі пустыя, яўрэяў ужо расстралялі.

Ад'ехаць далёка не ўдалося. Каля самага мосту, недалёка ад хаты У.С. Шынелька, самалёты з'явіліся зноў. Ляцелі нізка, над самай зямлёй. Адзін з самалётаў пачаў сапраўднае паліванне на нас, страляючы з кулямёта. Сястра схавала-

бы, бо яны не адразу загараліся. Загарэўся суседні дом, там дах быў саламяны. Загарэўся хлёў і праз дарогу. Калі налёт скончыўся, мы паехалі ў лясную вёску Блудаўкі» (з успамінаў І.К. Церашкевіча, жыхара в. Бабынічы).

«Пасадзілі нас у Ветрыне ў турму. Кармілі вельмі дрэнна, мне ўвесь час хацелася есці. Аднойчы раніцай нам не прынеслі зусім есці. Сказалі: «Лебедзевых на расстрэл». Мама, бабуля, дзядуля абшчапіліся, сталі цалаваць адно аднаго, плачуць. А я пытаюся ў бабулі: «Гэта страшна – страляць?» – «Я цябе абдыму, і мы заснем», – сказала бабуля. «А есці мы не будзем хацець?» – пытаюся я. – «Не, ніколі...».

Я вельмі абрадавалася, стала скакаць і ўсім хваліцца, што хутка нам будзе вельмі добра – мы не будзем хацець есці. Адна жанчына назвала мяне дурнічкай, а я думала: хутчэй бы нас застрэлілі...» (з успамінаў В.А. Свірко, жыхаркі п. Ветрына).

«Памятаю той дзень, калі забілі майго бацьку. Гэта было ранняя вясна 1942 года, яшчэ на азёрах не сышоў лёд, а мой бацька сабраўся ехаць на поле гной расстрасаць. Бацька пасадзіў мяне ў вялікі кошык, і мы на кані паехалі ў «падмагілку» (так у нашай мясцовасці называлі пясчанае месца, дзе людзі на зіму закопвалі бульбу ў ямы). Бацька расстрасаў па полі гной, а я сядзеў у кошыку на возе. На суседніх палях таксама працавалі суседзі. Але раптам раздаўся выбух, і мой бацька ўпаў на зямлю (хтосьці выстрэліў з лесу). Конь ад страху пабег да возера і з берага праваліўся нагамі пад лёд, але там было не вельмі глыбока. Я не зваліўся з возу і нават не паспеў спужацца. А пасля прыбеглі суседзі, выцягнулі каня з возам і мне дапамаглі выбрацца. А бацьку мы пахавалі. Для нас гэта была вельмі балючая страта» (з успамінаў У.Р. Зуева, жыхара в. Бабынічы).

Усхвалявана гучаць галасы айтарай кнігі. Іх успаміны – як подых далёкай і такой балючай вайны. Подых гора, пакутаў, цяжкіх перажыванняў, што выпалі на долю ваеннага пакалення. Хоцацца спадзявацца, што кніга стане данінай павягі і памяці аб перажытым і адначасова – урокам для наступных пакаленняў.

Зоя ШКЛЯНИК,
кіраўнік праекта,
Полацкі раён

Фота
Андрэя МАРЦІНКЕВІЧА

У гісторыі любога народа пачаць з імем героя амаль заўсёды можна сустрэць імя яго антыпода, ворага або здрадніка. У вялізным спісе злучэнцаў айчынай гісторыі ёсць імя Вітольда Парфіяновіча (Парафіяновіча, 1844 – ?), які выдаў месцазнаходжанне Кастуся Каліноўскага царскім уладам. Вынікам гэтай здрады стала пакаранне вялікага сына беларускай зямлі на Лукішскай плошчы 22 сакавіка 1864 года.

Студэнт Кіеўскага ўніверсітэта В. Парфіяновіч, як і любы юнак пачатку 1860-х гадоў, марыў пра ролю героя, рэвалю-

Міхал Аскерка

цыянера, змагаючыся з царскім рэжымам. Паўстанне 1863 – 1864 гадоў прадаставіла яму магчымасць здзейсніць мару. У лютым 1863-га Парфіяновіч далучыўся да рэвалюцыйнай арганізацыі ў Беларусі і Літве.

Яму даручаюць нязначныя заданні, пакуль 13 верасня разам з Аскеркам не прыехаў з Мінска ў Вільню. Той завёў Парфіяновіча на кватэру Ямантаў і пазнаёміў з Каліноўскім. Пасля атрыманай рэкамендацыі Каліноўскі адразу ж даў маладому чалавеку даручэнне накіравацца ў Пецярбург і даставіць у сталіцу імперыі грошы ды пашпарты некаторым паўстанцам. 17 верасня Парфіяновіч разам з Аскеркам выбылі з Вільні.

Калі прыкладна 24 верасня Вітольд вяртаецца з Пецярбурга, то зноў знаходзіць Кастуся на кватэры сваёй нарачонай – Марылі Ямант. Тут дыктатар паўстання ў Беларусі і Літве, задаволены тэрміновым выкананнем пастаўленай задачы, прызначае Парфіяновіча камісарам Магілёўскага ваяводства і адзначае неабходнасць збору подпісаў пад контрадрасамі ад імя

Зраднік Вітольд Парфіяновіч

шляхты супраць імператара, а таксама ўручае Вітольду «аб'яву жонда, напісаную ў гэтым жа сэнсе, дзе між іншым заклікаліся патрыёты не падаць духам». Праз тыдзень Парфіяновіч зноў вяртаецца ў Пецярбург.

25 снежня новапрызначаны магілёўскі камісар чарговы раз прыязджае ў Вільню: «Не рыхуючыся для свідання з Каліноўскім в кватэру Яманта, я воспользоваўся даным в Могилёве Жуковским адресом к госпоже Баневич (улицы Доминиканская, в Доминиканском здании, над аптекою Савицкого). Прийдя в ея квартиру,

я застал Баневич дома и сказал лозунг “кого любишь”, на что она должна была ответить “люблю Белорусь”, и наконец я обязан был прибавить “так взаимно”...».

Аднак Баневич вельмі расхвалялася і спалохалася, бо апошні месяц перад арыштам пад імем Парфіяновіча на Рудніцкай вуліцы ў доме Свяціцкай жыву блізка сябар Каліноўскага – Цітус Далейскі. 18 снежня следчая камісія даносіла Мураўёву аб выніках следства над Далейскім: «Нягледзячы на ўсе яўныя доказы самага цеснага знаёмства з Канстанцінам, Далейскі аб

зносінах сваіх з ім і аб месцы яго знаходжання нічога не выказаў». 30 снежня Далейскі быў пакараны на Лукішскай плошчы ў Вільні.

Пасля словаў Парфіяновіча пра кватэру Ямантаў Баневич супакоілася і прапанавала напісаць запіску, якую і аднесла ім. Пасля прыходу Баневич Вітольд даведаўся, што можа знайсці «Пана Константина» ў кватэры Ямантаў, куды ён і адправіўся. Каліноўскі прысутнічаў у Ямантаў разам са сваім сябрам Мілевічам, тут жа быў малады Іосіф Ямант. Менавіта ў яго Парфіяновіч павінен быў, са словаў Каліноўскага, забраць у Мінску камісарскую пячатку. На наступны дзень (26 снежня) Каліноўскі зноў сустрэўся з Парфіяновічам каля 17-й гадзіны на яго канспіратыўнай кватэры № 16 у будынку Святаянскім. Каліноўскі сказаў, што ён тут пражывае пад імем Ігнація Вітажэнца.

На наступны дзень па запрашэнні Каліноўскага Парфіяновіч прыйшоў а 9 гадзіне раніцы для сустрэчы з экспедытарам Шадурскім. Каліноўскі быў яшчэ ў ложку. Праз пэўны час з'явіўся і экспедытар. Тут Вітольд атрымаў рэцэпт

«симпатических чернил» і пачаў друкаваныя аб'явы разам з 20-цю рублямі ды загадам аб зборы грошай сярод насельніцтва на выпадак верагоднай вайны ці працягу паўстання.

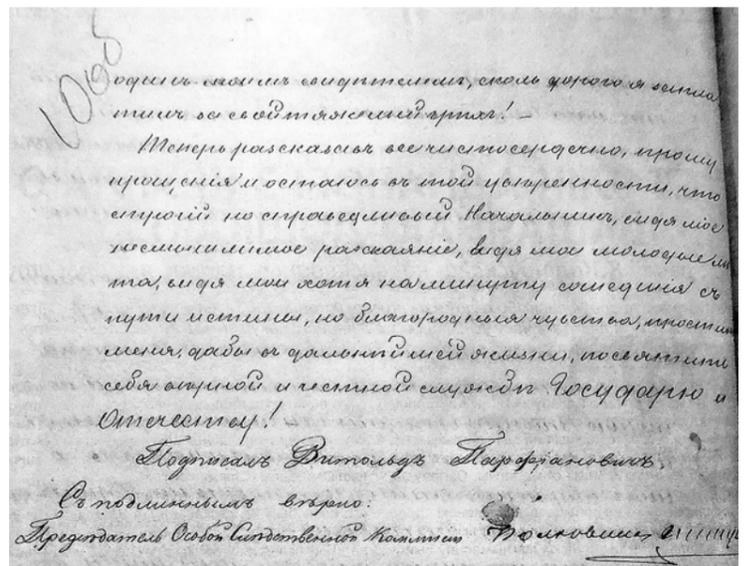
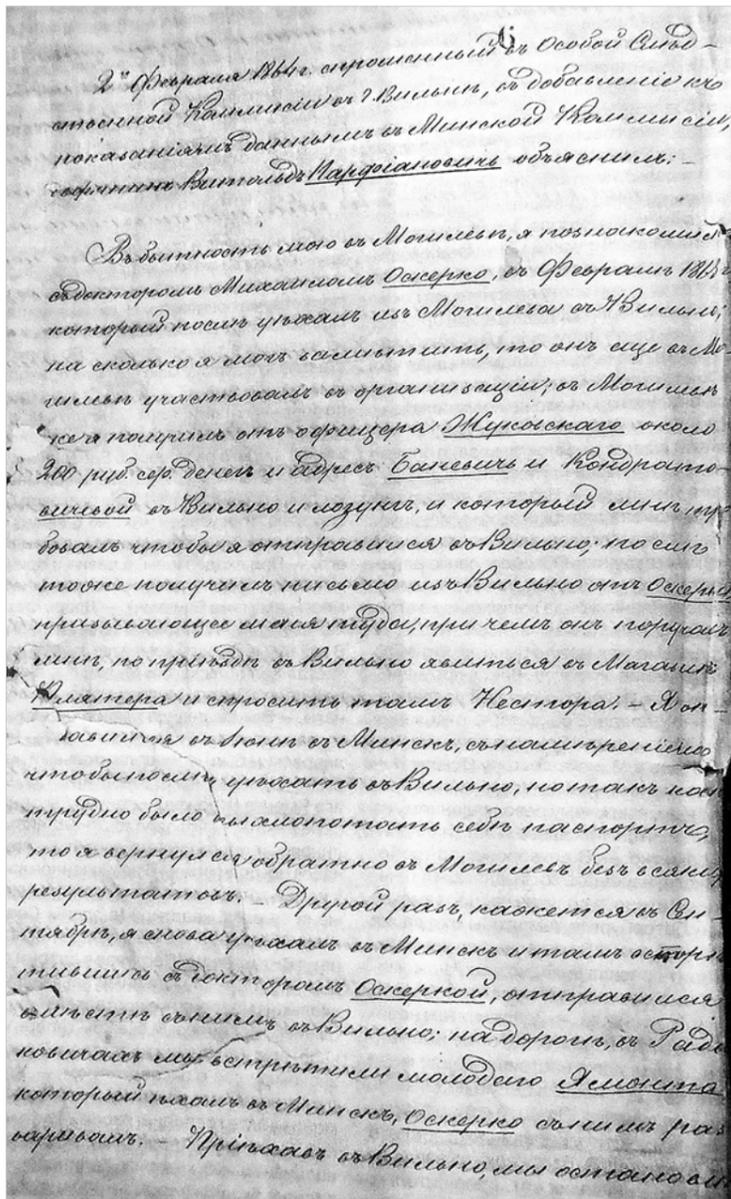
У Мінску Парфіяновіч сустрэўся з Ямантам, ад якога атрымаў яшчэ 30 рублёў. А затым быў па дарозе затрыманы паліцыяй у Бабруйску.

28 студзеня 1864 года ў Мінску пасля доўгіх угавораў, слезаў і пацалункаў з мураўёўскім жандарам палкоўнікам Лосевым В. Парфіяновіч паведаміў псеўданім і месца, дзе хаваўся Каліноўскі. Лосеў тэрмінова накіроўвае Мураўёву шыфраваную тэлеграму: «На Святаянскай вуліцы ў Святаянскіх мурах жыве злучынец Каліноўскі, ваявода, пад імем Вітажэнец...».

У генерал-губернатарскім палацы а 9 гадзіне вечара атрыманая тэлеграма Лосева. Улады не ведаюць толькі нумара кватэры. Віленскі паліцамайстар палкоўнік М. Саранчоў асабіста праглядае дамавую кнігу, але з прычыны спешкі не знаходзіць у ёй імя Вітажэнца. Вырашана акружыць увесь Святаянскі квартал, на што спатрэбіліся 2 роты салдатаў. У выніку К. Каліноўскі быў арыштаваны на лесвіцы, са свечкай у руках.

Пасля даравання жыцця Мураўёвым В. Парфіяновіч перайшоў у праваслаўе, перахрысціўся ў Іосіфа і каляўся царскім уладам у здзейсненых па маладосці грахах. Выслужыўся да пасады выканаўцы абавязкаў упраўляючага «Томскай экспедыцыяй аб ссыльных» і рэдактара «Томских губернских ведомостей».

Васіль ТЕРАСІМЧЫК, гісторык

Першая і апошняя старонкі паказанняў Парфіяновіча

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 24, 25)

У першыя дні ўжо ў былой гміне была ўсталяваная камандатура з адпаведнай колькасцю салдатаў. Людзі вярталіся да сваіх сядзібаў, гаспадарак. Асаблівых разбурэнняў у вёсцы не адбылося, толькі згарэла некалькі хатаў, у якія трапілі снарады.

Праз дзень немцы сабралі мужчынаў, якія жылі ў канцы вёскі, прывялі іх да гумна, паставілі каля сцяны. Сталі два салдаты з аўтаматамі, нешта гаварыў немец, паказваючы на мужчынаў. А побач сабралася грамада жанчынаў з дзецьмі. Чуліся ўстрывожаныя галасы-выклічы: «Божа! Уратуй! Дапамажы!». Голасна плакалі дзеці. А немец усё хадзіў, нешта ўзмахваў рукамі, гаварыў на незразумелай мове. Раптам з боку гумна прагучаў стрэл, і немец упаў на зямлю. Салдаты кінуліся ў бок стрэлу, а мужчыны ў гэты час разбегліся ў розныя бакі. Раздаўся яшчэ адзін стрэл. І вось немцы дабеглі да таго месца. Там яны знайшлі цела чырвонаармейца, які выратаваў жыццё мужчынам.

Немцы нават не дазвалялі збіраць целы чырвонаармейцаў, якія загінулі ў ваколіцы вёскі. Але ж мой бацька з суседзямі сабралі целы забітых, выкапалі магілу ў канцы саду і пахавалі іх. Вясною мы з сястроў пасадзілі на тым месцы жойттыя кветкі, якія не адзін год цвілі там. Потым, дзесьці ў канцы 1970-х гг., целы загінулых былі перанесеныя ў агульную брацкую магілу.

Успамінаю, як на першым тыдні вайны немцы загадалі мужчынам сабрацца каля крыжы. Падышла машына, мужчын пасадзілі на яе і павезлі ў суседнюю вёску Пасінічы, а там за вёскаю загадалі выкапаць глыбокую яму. Адвезлі дахаты. А на наступны дзень аднавяскоўцы ўбачылі, як машына, на якой стаялі мясцовыя яўрэі з дзецьмі, прайшла ў бок Пасінічаў. Памятаю, як Сара, Роза, Іцхан (так звалі дзетак) махалі на развітанне ручкамі, і ў іх постацях адчуваўся такі сум, такая роспач, такая бездапаможнасць».

Перад вайной жыў у вёсцы яўрэй Мокша. Заможным і запаслівым ён быў, як і ўсе яўрэі. Меў і прадукты на запас, і капейчыну за душой. Гандляваў у невялікай краме, збіраў грошы дзеткам на вучобу, але пры сваёй заможнасці ніколі не цураўся простых і бедных людзей. Разумеў іх і заўсёды дапамагаў усім, хто яго аб гэтым прасіў: каму крупаў торбачку насып-

ле, каму рубель на важныя патрэбы пазычыць. «Аддасі, калі зможаш», – такія словы былі ў адказ тым, хто дзякаваў яму.

Калі ў вёску прыйшлі немцы, Мокша з сям'ёй не паспеў уцячы. Фашысты ўчынілі яму «паказальную кару»: знявечанага вялі па вясковай вуліцы на расстрэл. Сэрцы аднавяскоўцаў абліваліся крывёй, так яны шкадавалі гэтага чалавека. Дапамагчы яму, на жаль, не маглі, але, хоць і баляліся немцаў, кожнаму хацелася падаць нейкі развітальны знак. Добрая памяць у вёсцы засталася аб Мокшы, яго спагадлівасці і добразычлівасці.

У баях каля Міжэвічаў палягло шмат салдатаў. У іх гонар перад школай паставілі помнік, які быў адкрыты 9 мая 1965 г. На высокім пастаменце выбітыя словы «Никто не забыт» і стаяць дзве бронзавыя фігуры, мужчынская і жаночая – у памяць пра 649 безыменных і 9 вядомых байцоў.

У 2000 г. адбылося перазахаванне яшчэ 22-х воінаў, а танкі якіх былі знойдзеныя пошукавым атрадам «Бацькаўшчына» на могілках суседняй вёскі. Агні 22-х свечак трымцелі тады ў руках вяскоўцаў у памяць аб загінулых, а чырвонымі цюльпанамі штогод на Дзень Перамогі ўшаноўваюць памяць усіх, хто абараняў вёску ад ворага.

...Мясцовы званар узбіраецца на званіцу, і ажываюць царкоўныя званы. Над вёскай, над палаткамі плыве мілагучны перазвон, сэрцы стомленых вяскоўцаў напаўняюцца радасцю, верай і надзеяй. Даўно зараслі акопы і варонкі, лугі, дзе некалі адбываліся баі, цяпер зелянеюць травой, а кветак расце такое мноства, што луг падобны на дыван...

Міжэвічы на мяжы XXI стагоддзя

Мінуў час. Вёска адраджалася і ператварылася ў аграгарадок. Цяпер у Міжэвічах сем вуліцаў,

Вуліца Маладзёжная

Будынак школы

Брацкая магіла савецкіх воінаў

якія маюць сваё аблічча і адлюстроўваюць гісторыю вёскі.

Вуліца імя Юрыя Гагарына (былая назва Сяло) самая старая і доўгая, яна расцягнулася на 2 кіламетры. У пачатку 1970-х гг. была перайменаваная ў гонар першага касманаўта. Менавіта ў пачатку яе знаходзіцца камень з жалезным крыжам, пра які згадвалася вышэй.

Вуліца 17 верасня раней называлася Царкоўнай, таму што вяла да царквы. Мясцовыя жыхары карыстаюцца гэтай назваю і цяпер.

Савецкая вуліца ідзе ўздоўж шашы Слонім – Ружаны. Першыя дамы з'явіліся на ёй у 1940-я гг.

Вуліца імя Жэні Бакаўца была перайменаваная пасля вайны ў гонар п'янера-героя, які жыў і вучыўся ў вёсцы Хмяльніца, побач з Міжэвічамі. Жэня загінуў у час Вялікай Айчыннай вайны і пасмяротна быў узнагароджаны медалём «За адвагу». Раней вуліца называлася Зарэчнай, бо знаходзілася за ракою Грыўдай.

У цэнтры вёскі – вуліца Школьная, якая атрымала назву ў 1960 г., калі тут быў узведзены новы будынак школы. Пазней побач з ім размясціліся магазіны, аддзяленне сувязі, сельвыканкам, праўленне калгаса.

Маладзёжная вуліца пачала будавацца ў 1980-х гг. Яшчэ ў 1950-я гг. тут быў балоцісты луг з травой у рост чалавека. Тагачасны старшыня

калгаса строга сачыў, каб ніхто не таптаў травы, затое ў сенакос лепшага сена для корму жывёле не было ва ўсёй ваколіцы. Цяпер там пабудаваныя двухпавярховыя дамы на дзве кватэры, а даўжыня вуліцы амаль 2 кіламетры.

Вуліца Садовая складаецца з дзвюх частак: першую пачалі будаваць у 1980-я, другую – у час стварэння аграгарадка ў 2006 г. Назва ўзнікла таму, што вуліца вяла да вялікага калгаснага саду, якога цяпер няма. Акрамя таго, першая частка вуліцы мае мясцовую назву Банная, таму што тут размяшчаецца вясковае лазня.

Вёску найбольш упрыгожвае мясцовая школа. Пабываеце тут адзін раз – і захоцацца вярнуцца зноў і зноў. Адноўлены будынак блакітным дахам зліваецца з блакітам нябёсаў. Вясной і летам ўсе вакол яе патанае ў кветцы. І працуюць тут таленавітыя, творчыя людзі, для якіх кожнае дзіця як зорачка, якой нельга даць згаснуць на жыццёвым шляху. Жывуць, вучацца, твораць дзеткі ў школе, дзе для іх створаны ўсе ўмовы.

Прыгажосць прыроды, прыгажосць душы, імкненне да ведаў і спасціжэння – усё гэта ў спалучэнні дасць трывалы падмурак будучыні не толькі роднай вёскі, але і ўсёй нашай краіны. Мы выконваем запавед вядомага і любімага намі пісьменніка Уладзіміра Караткевіча: «...любіце гэтую светлую зямлю аддана і да канца. Іншай вам не дадзена. Ды і не патрэбна».

І мы любім!

Таццяна МАРОЗ,
настаўніца географіі
Міжэвіцкай СШ
Фота аўтара

Абрады і звычай Дзісеншчыны

Іллі

Ілля святкаваўся 20 ліпеня, хоць і не кожнае лета, бо гэты ў першую чаргу залежала ад пагоды, але гэты дзень афіцыйна лічыўся пачаткам жніва азімых – жыта і пшаніцы, а гэтым самым – і насіленне¹ пільніцы, якая пачыналася ад Пятра. На Іллю лічылася добрай прыкметай, калі на другі дзень пасля свята ўжо была магчымаць пачынаць жніво і касьбу сенажаць, паложаных упрытык з жыгнімі і пшанічнымі палеткамі. Апошняе рабілася больш з практычных, чым са звычайных мэтай, таму што на іржышча зазвычай выганялі неадкладна жывёлу, а перашкодай была б зараз жа за мяжой сенажаць.

Дзень свята Іллі лічыўся таксама і канцом купання, бо было павер'е, што ў першую ж пасля свята навальніцу з перунамі прарок Ілля кідае кавалкамі лёду ў нячысцікаў, якія вылазяць з пекла, каб шкодзіць добрым людзям. Таму і не дзіва, што некаторыя з гэтых лядзінак трапляюць у рэкі і азёры ды пасля гэтага вада ў іх астывае. Дзеля гэтага старэйшыя перасцерагалі дзяцей і моладзь, каб не купаліся ў гэтай ахалоджанай вадзе. Моладзь, аднак, купалася аж да самых сапраўдных халадоў.

З днём свята Іллі была звязана таксама і прыкмета, якая надзіва часамі спраўджалася: «Прыйдзе Ілля – наробиць гнілля». І праўда, часамі задажджыцца – і на некалькі дзён.

Спаса

Спас святкаваўся 6 жніўня. На гэтае свята ў цэрквах пасвячалі садавіну. Ад гэтага дня таксама пачыналі сяляне прадаваць на рынках яблыкі, грушы ды іншую садавіну, бо да гэтага дня яна лічылася недаспелай.

Прачыстая Спажа (Раство Божае Маці)

Гэтае свята святкавалася 1 жніўня. У гэты дзень быў звычай пасвячаць у царкве жыта з першага сёлетняга ўмалоту, каб пазней пры сеянні ўсыпаць яго па шчопатцы ў кожную сеялку (сяўню).

Васіль СТОМА

¹ Насіленне – узмацненне.

Працяг тэмы. Першыя публікацыі гл. у № 46 за 2014 г. і №№ 1, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 24 за 2015 г. Друкуецца з захаваннем асаблівасцяў аўтарскай мовы.

Раней побыт беларусаў немагчыма было ўявіць без ручнікоў, яны суправаджалі чалавека ўсё жыццё: ад нараджэння і хрэсьбінаў да яго апошняй гадзіны. Цяпер жа ручнікі можна знайсці толькі ў музеях, Домах рамёстваў ці ў куфрах нашых бабуляў.

На шчасце, і да сёння захаваліся абрады, звязаныя з выкарыстаннем ручнікоў, напрыклад, важную ролю адыгрывалі яны на вяселлях. На жаль, у савецкія гады былі страчаны многія вясельныя традыцыі, у асноўным з-за

Абрад «Насіць намётку» ў в. Папшычы Глыбоцкага раёна

Ручнік як лёс

таго, што вянчанне ў царкве было замененае на рэгістрацыю шлюбу ў ЗАГСе. Праўда, апошнім часам моладзь выказвае жаданне спраўляць вяселле паводле беларускіх традыцый, аднак звычайна супрацоўнікі ЗАГСаў не з'яўляюцца свядомымі носьбітамі і захавальнікамі народных традыцый, таму часам уключаюць у кантэкст абрадавага дзеяння атрыбуты народнага вяселля і храмавага заручэння, часта не ведаючы іх значэння.

Напрыклад, калі пад час рэгістрацыі шлюбу маладым прапануюць стаць на ручнік, як гэта робіцца ў храме, трэба ведаць, што ён павінен быць не чыста белы і не з блакітнымі палоскамі, а з чырвонымі канцамі. Стаяць маладым трэба на сярэдняй, белай частцы ручніка, а станавіцца і сыходзіць з яго можна толькі парай, а не па адным. Пасля абраду шафер і шаферка павінны акуратна скруціць ручнік ад краёў да цэнтра і забраць з сабою. Яго трэба захоўваць дома ўсё жыццё, бо гэты ручнік сімвалізуе жыццёвы шлях маладой пары. На шчасце, часам бабулі і дзядулі маладых ведаюць традыцыі продкаў і могуць падказаць, як паводзіць сябе пад час такіх значных падзеяў.

У залежнасці ад прызначэння ручнікі мелі розныя назвы. Штодзённыя, якімі выціралі твар і рукі, называліся «ўціральнікамі». У кожнай хаце быў свой «набожнік» для абра-

зоў, а пры цяжкіх прыродных умовах, войнах ці маштабных хваробах ткаўся «абыдзённік», які выкарыстоўваўся ў ахоўных мэтах. Так, у в. Папшычы Глыбоцкага раёна на Віцебшчыне і цяпер існуе абрад «Насіць намётку», дзе ручнік выконвае ахоўную функцыю. Жыхары расказваюць, што вельмі даўно іх вёску напаткала хвароба, і жанчыны сабраліся разам у адну хату, каб за ноч напасці нітак і выткаць палатно. Яны ўсведамлялі, што на ручнік ускладалася ратаванне здароўя і жыцця іх родных, таму свае малітвы і думкі належала перадаць гэтаму ручніку. Раніцай жыхары абышлі вёску з вытканым палатном, пранеслі яго над маленькімі дзецьмі і іх бацькамі, каб паўплываць на захаванне іх здароўя. Пасля жыхары накіраваліся ў парафіяльны касцёл у в. Мосар. Там палатно паклалі на алтар і служылі на ім святую імшу. Пасля цудоўнага выратавання вёскі ад хваробы гэты абрад пачалі праводзіць штогод, ладзіцца ён і цяпер на свята Спасланна Духа Святога на апосталаў (па каталіцкім календары).

Абрадавыя ручнікі захоўваліся ў сям'ях на працягу многіх гадоў, таму яны дажылі да нашых дзён. Цяпер у кожным раённым доме рамёстваў на Віцебшчыне карпатліва захоўваюць, назапашваюць звесткі па тэхніках ткацтва і пра значэнне ручнікоў у жыцці чалавека, адраджаюць мясцовыя віды традыцыйных ручнікоў. Напрыклад, дырэктар гарадоцкага Дома рамёстваў Марына Гушча аднавіла ўнікальную традыцыю

Майстрыха Марына Гушча

гарадоцкага ажурнага ткацтва, яго яшчэ называюць «кісяя». Вырабы Марыны Леанідаўны выкарыстоўваюцца для стварэння абрусаў, сурвэтак, вясельных ручнікоў, сувеніраў, элементаў сучаснай вопраткі. Майстрыха аздабляе свае ручнікі пэўнымі сімваламі, характэрнымі для гарадоцкага краю. Як і ў былыя часы, у замыславым арнаменце зашыфраваныя абрады ад бед і хваробаў, сімвалы веры і надзеі на лепшае.

Ручнікі віцебскага Паазер'я славяцца багаццем колераў, даўнімі традыцыямі вышыўкі і ткацтва, разнастайным арнаментам. Дарэчы, сёлета можна было дакрануцца да вытокаў народных традыцый і наведаць свята беларускага ручніка, якое адбылося пад час правядзення фестывалю «Славянскі базар у Віцебску» на адной з пляцовак горада.

Ірына ШАЦІЛА,
вядучы метадыст
па народных традыцыях
і абрадах Віцебскага АМЦНТ

Царкоўнае крэязнаўства

«Будзь верны аж да смерці, і дам табе вянец жыцця»

сану. Аднак, нягледзячы на пагрозы, гэтага не адбылося. Апошнюю зіму перад арыштам айцец Уладзімір ездзіў па раёне, хрысціў дзяцей і адпяваў памерлых. Ён па цэлых месяцах не быў дома і пры жаданні мог бы знікнуць, схавацца, тым болей што мяжа была побач, але вырашыў гэтага не рабіць.

Першы раз святара арыштавалі ў сакавіку 1936 г. па абвінавачванні ў тым, што ён прысвоіў уладу адміністрацыйнай асобы – айцец Уладзімір рэгістраваў тых, каго хрысціў і адпяваў, што лічылася недапушчальным. У Пастэрнацкага адправілі ў папраўча-працоўную калонію на Гомельшчыне. Яго жонка засталася адна з

трыма непаўнагадовымі дзецьмі, выжыць ім дапамаглі прыхаджане капільскай царквы. У 1936 г. Пастэрнацкія пераехалі на Смаленшчыну, у снежні 1937 г. айца Уладзіміра вызвалілі, і ён прыехаў да сям'і. Аднак праз дзень святара зноў арыштавалі, абвінаваціўшы ў тым, што ён быў агентам нямецкай контрразведкі і праводзіў сярод насельніцтва агітацыю аб хуткай гібелі савецкай улады, аб голадзе ў Савецкім Саюзе і ўціску на рэлігію з боку ўладаў. Вінаватым сябе айцец Уладзімір не прызнаў, але 5 студзеня 1938 г. яго прысудзілі да расстрэлу.

Доўгі час жонка і дзеці У. Пастэрнацкага не ведалі, што з ім сталася. Пасля вайны Наталля Феафанаўна спрабавала высветліць лёс мужа, і ў 1956 г. ёй выдалі пасведчанне аб тым, што У. Пастэрнацкі нібыта памёр 5 лістапада 1942 г. ад паралюшу сэрца. Матушка так і не даведлася, што яе муж быў расстраляны, гэта праз шмат гадоў стала вядома толькі малодшай дачцэ Пастэрнацкіх Анастасіі.

Святар быў кананізаваны 28 кастрычніка 1999 г., 21 (8) студзеня – дзень памяці свяшчэннамучаніка Уладзіміра Пастэрнацкага.

Падрыхтавала
Ніна КАЗЛЕНА

Ліпень

27 – Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце БССР (Мінск; 1990), акт урачыстага абвешчання суверэнітэту краіны, першы афіцыйны крок да незалежнасці Беларусі – 25 гадоў з часу прыняцця Вярхоўным Саветам БССР.

28 – Арлова Таццяна Дзмітрыеўна (1935, Расія), тэатразнаўца, тэатральны крытык, журналіст, педагог, заслужаны журналіст Беларусі, выдатнік друку, выдатнік адукацыі – 80 гадоў з дня нараджэння.

28 – Белацаркоўскі Рыгор Якаўлевіч (1945, Расія), акцёр, народны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

28 – Даўгяла Алег Міхайлавіч (1940, Мінск), жывапісец, які працуе ў пейзажным і бытавым жанрах станковага жывапісу, – 75 гадоў з дня нараджэння.

28 – Дубовік Мікола (1905, Капыльскі р-н – 1928), паэт, вершы якога вызначаюцца аптымізмам, бадзёрасцю паэтычнага тону, захопленасцю пераменамі, – 110 гадоў з дня нараджэння.

28 – Рэшаць Язэп (1890, Віленшчына – 1958), рэлігійны і культурна-асветны дзеяч, місіянер, пісьменнік – 125 гадоў з дня нараджэння.

28 – Стэльмах Уладзімір Мацвеевіч (1910, Камянецкі р-н – 1974), тэатральны дзеяч, пісьменнік, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

28 – Генадзь Тумаш (сапр. **Тумас Яўген Змітравіч**; 1940, Дзяржынскі р-н), паэт, прэзаік, перакладчык – 75 гадоў з дня нараджэння.

«Ідуць касцы, звіняць іх косы...»

Уздоўж

1. Аптычная з'ява ў атмасферы. **5.** ... садзіць – жыццё харашыць (прык.). **7.** У чэрвені першую сунічку ў ... кладуць, а другую – дамоў нясуць (прык.). **9.** «Звіняць ..., // Свішчуць косы // У летняй маладой траве». З верша А. Астрэйкі «Красуе ўсё ў маёй старонцы». **12.** «І тут найсаладзейшыя суніцы, // Тут найлагаднейшая ...». З верша С. Валодзькі «Бацькоўскі кут». **16.** Апавяшчэнне для прыцягнення гледачоў, спахыўцоў. **20.** ... з касою па лугах прайшоў, а ліпень з сярпом па збожжы прабегаў (прык.). **21.** У чэрвені ... ў бары: цвітуць сасна і елка (прык.). **22.** Нябеснае цела. **23.** Лёгкія летнія туплі. **26.** Пачуццё меры ў паводзінах. **27.** Тое, што і прасцяк. **32.** ... – радасць, а чэрвень – шчасце (прык.). **33.** Пылок на злаковых раслінах. **34.** Надземная частка травяністай расліны.

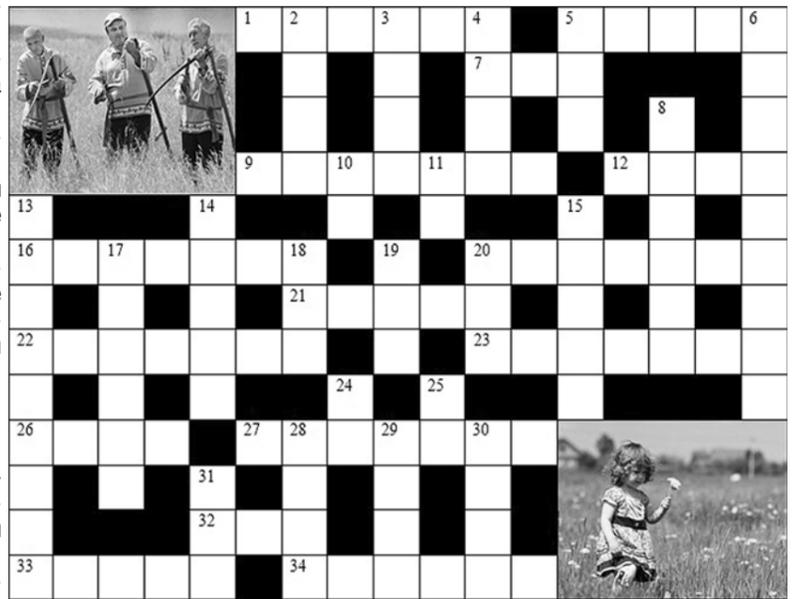
Упоперак

2. У канцы чэрвеня макушка ... глядзіць праз прасла (прык.). **3.** «Свішчуць косы ў траве, проста дзіва, гульба; // Размахаліся ..., ўзыгралася кроў». З верша Янкі Купалы «Касьба». **4.** Неглыбокі роў, яр. **5.** Адзін снопці ... коп – хлеба на год (прык.). **6.** Жаночы касцюм для купання. **8.** Кароткая ..., а доўгае пакаенне (прык.). **10.** Старадаўняя французская манета. **11.** Шоста нота музычнай гамы. **13.** Травяністая расліна, якая

расце абাপал дарог, на лугах; купальская зёлка. **14.** Касі касца, пакуль раса, раса далоў, ... дамоў (прык.). **15.** Аднагадовая сельскагаспадарчыя культуры, якія высаваюцца вясной і высываюцца летам ці восенню. **17.** «Ідуць касцы, звіняць іх косы, // Вітаюць іх буйныя росы, // А ... ніжай гнуць галовы, // Пачуўшы косак звон сталёвы». З паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». **18.** Насякомае. **19.** Вялікае лісцевое дрэ-

ва. **20.** Чэрвень – ... доўгіх траў і сенакосаў (прык.). **24.** У старажытным Егіпце – бог Сонца. **25.** Кармавая частка верхняй палубы судна. **28.** Шлях па пэўным маршруце транспартнага сродку. **29.** «А па купінах, // Каля пнёў, лам'я // Чырвань спелая, // Тых суніц ...». З паэмы Якуба Коласа «Міхасёвы прыгоды». **30.** Каралавы востраў. **31.** Паглыбленне ў зямлі.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 25

Уздоўж: 1. Свята. 4. Акорд. 7. Заломы. 8. Баркун. 13. Пакос. 14. Чарніца. 15. Пчолы. 16. Цяля. 18. Грыб. 20. Косы. 21. Янка. 22. Рана. 23. Пояс. 25. Знаць. 27. Жменька. 31. Ганна. 35. Парася. 36. Дзеўка. 37. Сонца. 38. Камар.

Упоперак: 2. Воле. 3. Тумба. 5. Кварц. 6. Рукі. 7. Зло. 9. Ноч. 10. Шанц. 11. Ян. 12. Хлеб. 17. Ласун. 19. Рандо. 22. Рунь. 24. Сена. 26. Цэп. 28. Месяц. 29. Но! 30. Казка. 32. Ага! 33. Арга. 34. Яўка.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НАРЫС – (заканчэнне артыкула). Атрымала развіццё тэндэнцыя паглыблення гістарызму ў нарысе: «Зямля маіх продкаў» Б. Сачанкі, «Акно, расчыненае ў зіму» і «Па зялёную маланку» Я. Сіпакова, «Зямля пад белымі крыламі» Караткевіча, «Астравеччына, край дарагі» А. Мальдзіса і інш. Аналітычны нарыс 1970 – 1980-х гг. адзначаў непашторнасць творчай індывідуальнасці публіцыстаў: «Гамоніць Палессе» і «Час сеяць і час жаць» Дуброўскага, «Дыханне», «Далёка наперадзе» і «На маёй далоні – лінія ракі» А. Казловіча, «Час гаспадароў» М. Герчыка, «Чорны хлеб» В. Праскурава, «Дайсці да ладу» і «Вясковы дыспуты» В. Якавенкі, «Хлеб і мужнасць» Л. Левановіча і інш. Ідэйна-тэматычны змест у 1990-х гг. вызначаны працэсамі сацыяльна-эканамічнай і псіхалагічнай перабудовы, творчай пераарыентацыяй і адпаведна наўнасцю альтэрнатыўных пазіцыяў, поглядаў, пераважна па пра-

лемах дзяржаўнага будаўніцтва, нацыянальнага адраджэння – далейшага развіцця беларускай мовы і культуры.

Тэма першага плана ў нарысе – экалогія і дэмаграфія Беларусі пасля Чарнобыльскай катастрофы: «Сталі воды горкімі» В. Гігевіча і А. Чарнова, «Калі б ды каб жа» Казловіча, «Чарнобыль. Дзесяць гадоў пасля» Якавенкі, «Вяртанне ў радыяцыю» Левановіча, зб. «Лісты да жывых. Дайджэст газеты «Набат» і інш. Тэма аховы духоўных скарбаў спадчыны, уздыму культуры, маральнага аздаравлення сучаснага грамадства ў кнізе нарысаў «Крыж на зямлі і поўня ў небе» В. Карамазова, «Расплата: Сямейная хроніка» У. Глушакова, «Зерне да зерня», «Хто мы, адкуль мы...» А. Марціновіча, «Гаснуць вулканы» Дуброўскага, «Палескія вандроўнікі» Г. Пашкова, у дзённіку «Бацькі і дзеці» і нарысе «Падранкі» У. Ліпскага і інш.

На матэрыяле мінулага ў нарысе розных формаў і памераў асэнсоўваюць

ца надзённыя праблемы дэмакратызацыі і гуманізацыі жыцця: «Без эпітафіі» Э. Ялугіна, «Такія сінія снягі» і «Зона маўчання» С. Грахоўскага і інш.

НАСАТКА – даўняя адзінка вымярэння вадкасці; драўляны посуд з носам для мёду, мядовага піва, медавухі і мядовага квасу. У сучаснай беларускай мове – бочачка з двума днамі, рыльцам і дужкай для пераноскі.

НАСОВІЧ Іван Іванавіч (26.09 (07.10).1788, в. Гравіцел Чавускага р-на – 25.07 (06.08).1877) – беларускі мовазнаўца-лексикограф, фалькларыст, этнограф. Скончыў гімназію і духоўную семінарыю ў Магілёве (1812). Працаваў выкладчыкам, інспектарам Аршанскага, выкладчыкам, рэктарам Мсціслаўскага духоўнага вучылішча (1813 – 1822), загадчыкам, наглядчыкам, выкладчыкам Дынабургскай гімназіі, Маладзечанскага, Свянцянскага дваранскіх вучылішчаў (1822 – 1843). Пераезды па службе, падарожжы па Беларусі далі магчымасць сабраць багаты лексічны, фразеалагічны і фальклорны матэрыял.

У 1843 г. выйшаў у адстаўку, пераехаў у Мсціслаў і заняўся навуковай працаю. Супрацоўнічаў з АДДзяленнем рускай мовы і славеснасці Пецябург-

скай АН, Археаграфічнай камісіяй, АДДзяленнем этнаграфіі Рускага геаграфічнага таварыства. Па іх прапанове склаў першы гістарычны слоўнік беларускай мовы «Алфавітны паказальнік старажытных беларускіх словаў, выбраных з Актаў, што адносяцца да гісторыі Заходняй Расіі» (Увараўская прэмія 1865 г., рукапіс у бібліятэцы РАН у Санкт-Пецярбургу), дзе растлумачаны прыкладна 13 тыс. словаў.

Асноўнае месца ў навуковай спадчыне Насовіча займае тлумачальна-перакладны «Слоўнік беларускай мовы» (1870 г., Дзямідаўская прэмія 1865 г.), у які ўвайшло больш за 30 тыс. словаў, запісаных аўтарам у Магілёўскай, Мінскай і Гродзенскай губернях, а таксама выбраных з вуснай народнай творчасці, старабеларускіх пісьмовых помнікаў; усе значэнні словаў і словазлучэнняў раскрываюцца аўтарскімі тлумачэннямі з дакладнымі рускімі эквівалентамі і цытатамі з дыялектнай, фальклорнай ці агульналітаратурнай мовы, часам даецца этымалогія словаў. У 1881 г. выдадзены «Дадатак да беларускага слоўніка» (каля 1 тыс. новых словаў). Слоўнік да нашага часу застаецца ўнікальным здабыткам беларускай лексікаграфіі.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)